

Forsvarsministeren (Engell):

Nu har hr. Thoft flere gange brugt ordet komplikationer. Det er muligt, der bliver komplikationer, det er jo en af de ting, som man ikke kan forudsige. Komplikationer kan i den sammenhæng være konsekvenser, og det, jeg har peget på, er, at i det øjeblik der træffes en beslutning ensidigt eller på anden vis, vil det ikke kunne undgå at få konsekvenser i forhold til vores deltagelse i samarbejdet. Det var det, jeg understregede i mit første indlæg, men hr. Thoft stiller som sædvanlig det samme spørgsmål, selv om det er blevet klart forklaret allerede i den indledende tekst.

(Kort bemærkning).

Thoft (SF):

Det betyder altså, at jeg har ret i det, der også var min holdning i den første runde, nemlig at forsvaret står totalt uforberedt i den situation, at folketing eller regering rent faktisk skulle finde på at sige nej.

Forsvarsministeren (Engell):

Jeg vil gerne gøre hr. Thoft opmærksom på, at Danmark er fuldgyldigt medlem af NATO, og det vil sige, at det danske forsvar ud over det internationale samarbejde naturligvis ikke begynder at indstille sig på en situation eller foretage dispositioner på grund af hr. Thofts taler her i folketinget.

Hermed sluttede forhandlingen.

Afstemning

Forslag om motiveret dagsorden af Lasse Budtz (S) (se foran)
vedtoges med 69 stemmer mod 6 (FP); 56 (KF, V, CD og KrF) stemte hverken for eller imod.

Hermed var følgende forslag bortfaldet:

Forslag om motiveret dagsorden af Pelle Voigt (SF) og Albrechtsen (VS) (se foran).

Hermed sluttede forespørgslen.

Den næste sag på dagsordenen var:

9) Forespørgsel nr. F 4:*Forespørgsel til udenrigsministeren:*

»Hvad kan ministeren oplyse om den seneste udvikling i Tyrkiet og Danmarks arbejde med Tyrkietspørgsmålet i Europarådet?«
Af Pelle Voigt (SF) og Albrechtsen (VS).

(Forespørgslen anmeldt 15/2 84. Fremme af forespørgslen vedtaget 21/2 84).

*Begrundelse***Pelle Voigt (SF):**

Jeg skal i al korthed meddele, at der er to grunde til, at vi har ønsket at stille denne forespørgsel til udenrigsministeren.

Den første grund er den, at vi gerne vil have udenrigsministeren til at redegøre over for folketinget for, hvordan det går med Danmarks officielle arbejde i forbindelse med det tyrkiske spørgsmål og i denne forbindelse naturligvis især med den sag mod Tyrkiet, som en række lande, deriblandt Danmark, har indgivet mod Tyrkiet ved menneskerettighedsdomstolen.

Den anden anledning til forespørgselsdebatten er det sammenbrud i Europarådets parlamentariske forsamling, som skete den 3. februar i år med det resultat, at der nu i Europarådets parlamentariske forsamling rent faktisk befinder sig tyrkiske såkaldte parlamentarikere. Det er vores hensigt med forespørgselsdebatten her at få diskuteret denne situation her i folketinget og få klarlagt, hvad folketingets holdning til den nuværende situation – også i Europarådets parlamentariske forsamling – er.

*Besvarelse***Udenrigsministeren (Ellemann-Jensen):**

Sidst der var forespørgselsdebat om Tyrkiet, var den 3. november 1982, og ved den lejlighed sagde statsministeren bl.a. (Folketingstidende 1982-83, forhandlingerne sp. 1325):

»Det er med den dybeste beklagelse, regeringen må konstatere, at menneskerettigheds-situationen i et af Europarådets medlemslande fortsat er præget af alvorlige krænkelser af de grundlæggende menneskerettigheder, hvis sikring og hvis overholdelse udgør en hjørnesten i samarbejdet mellem de vesteuropæiske demokratier inden for rådets rammer. Vilklarene for fagligt såvel som for politisk

[Udenrigsministeren]

arbejde er således fortsat belagt med forbud i en udstrækning, der, for at sige det ligeud, har frataget ytrings- og foreningsfriheden ethvert reelt og ægte indhold.«

Dette er fortsat regeringens holdning og netop baggrunden for, at vi sammen med Frankrig, Holland, Norge og Sverige fører en klagesag mod Tyrkiet ved Den europæiske Menneskerettighedskommission i Strasbourg. Vi betragter denne klageprocedure som det mest hensigtsmæssige og virkningsfulde middel til at lægge pres på de tyrkiske myndigheder med henblik på at genoprette respekten for menneskerettighederne i Tyrkiet og hjælpe ofre.

Jeg skal ikke denne gang komme nærmere ind på, hvordan menneskerettighedskonventionens klageapparat fungerer. Det gjorde statsministeren som bekendt ved forespørgselsdebatten i 1982. Derimod ønsker jeg at understrege, at klagesagen i december 1983 nåede frem til et afgørende punkt, idet sagen efter en omfattende skriftveksling og en mundtlig høring for kommissionen blev antaget til realitetsbehandling på samtlige de punkter, den omfatter, dvs. menneskerettighedskonventionens bestemmelser om forbud mod tortur, om retssikkerhedsgarantier i forbindelse med frihedsberøvelse og domfældelse samt om tanke-, ytrings-, forenings- og forsamlingsfrihed.

Det påhviler nu kommissionen i samarbejde med parterne at kulegrave alle de forhold, der er inddraget i klagen. I denne forbindelse vil konkrete retssager som f.eks. sagen mod fagforeningen DISK kunne inddrages i kommissionens undersøgelser til illustration af retstilstanden i Tyrkiet, og kommissionen kan forudses at ville besøge visse fængsler og forhørscentre i Tyrkiet.

Klagesagen har hermed nået et stadium, der skulle give øgede muligheder for at lægge pres på Tyrkiet for at opnå, at tyrkisk lovgivning og praksis bringes i overensstemmelse med menneskerettighedskonventionens krav. Af hensyn til klageprocedurens fortrolige karakter kan jeg ikke her gå nærmere i detaljer, men jeg kan love, at regeringen skal vide at udnytte disse muligheder.

For at bevare de påtrykningsmuligheder, som klageproceduren giver især på dette stadium, er det vigtigt, at Tyrkiet, så længe sagen føres, ikke ekskluderes af Europarådet. Hvis dette sker, ophører Tyrkiet samtidig

med at være deltager i menneskerettighedskonventionen, og herved kortsættes i realiteten den videre behandling af klagesagen.

Man må erindre, at klageproceduren udgør en daglig påmindelse til de tyrkiske myndigheder om alvoren bag de fremførte klager og nødvendigheden af, at der gøres noget for at forbedre menneskerettighedssituationen i Tyrkiet.

I sidste instans bliver det Europarådets ministerudvalg, der til sin tid på grundlag af kommissionens rapport dels skal vurdere, om Tyrkiet har krænkede sine forpligtelser under Den europæiske Menneskerettighedskonvention, dels, hvis spørgsmålet besvares bekræftende, skal foreslå modforholdsregler med henblik på at sikre respekten for menneskerettighederne i Tyrkiet i overensstemmelse med de standarder, der gælder for alle Europarådets medlemsstater.

Nu er der måske nogle, der så vil sige: ja men er denne klageprocedure ikke helt unødvendig nu, hvor det tyrkiske militærregime er blevet afløst af et civil styre baseret på en ny demokratisk forfatning og på frie valg? Og hertil vil jeg så svare: gid det var så vel. For desværre har den seneste udvikling i Tyrkiet ikke gjort klageproceduren overflødig. Det er rigtigt, at Tyrkiet i 1983 tog visse skridt i retning af en demokratisk nyordning. Militærregeringen overholdt faktisk den såkaldte tidsplan for genindførelse af demokratiet, der forudså vedtagelse af en ny forfatning i november 1982 og afholdelse af parlamentsvalg det følgende år, i november 1983. Men udviklingen var i samme periode karakteriseret af dybtgående indgreb i forbindelse med dannelsen af nye partier og i pressefriheden.

De væsentligste elementer var for det første lukningen af det stortyrkiske parti den 31. maj 1983. Tidligere premierminister Demirel blev sammen med 15 andre af partiets grundlæggere interneret i en fjerntliggende provins. Den rette vejs parti – det er en i hast oprettet erstatning for Demirels parti – blev ramt af et veto mod partiets stillere, og det samme skete med det socialdemokratiske parti, Sodep. I alt blev der nedlagt veto mod ca. 450 af 780 grundlæggere af nye partier, 672 af 1.683 parlamentskandidater blev ramt af veto, og kun ca. 50 af knap 500 uafhængige kandidater fik lov til at stille op.

Dermed kom valgkampen, der startede den 2. oktober 1983 og sluttede den 5. no-

[Udenrigsministeren]

vember samme år, til kun at udspille sig mellem 3 partier, selv om 14 partier havde søgt opstilling. De 3 partier var: det nationaldemokratiske parti under ledelse af den pensionerede general Sunalp, folkepartiet under ledelse af Calp og moderlandspartiet under ledelse af Turgot Özal. Valgdeltagelsen blev på 93 pct. af de stemmeberettigede, og som bekendt blev valgets sejrherre Özal, der på trods af generalernes opfordring til ikke at stemme på ham fik absolut flertal i parlamentet.

Efter at parlamentet var trådt sammen, blev det nationale sikkerhedsråd, altså den tidligere militærregering, omdannet til et såkaldt præsidentråd til bistand for præsidenten.

Hvad angår krigsretstilstanden, var den umiddelbart forinden parlamentets sammentræden den 24. november 1983 blevet forlænget med 4 måneder indtil den 19. marts 1984. I den allersidste tid har parlamentet godkendt en forlængelse af krigsretstilstanden foreløbig i yderligere 4 måneder gældende fra den 19. marts 1984 i 54 af landets 67 provinser, herunder de store bycentre: Ankara, Istanbul og Izmir.

Om premierminister Özals regeringsprogram kan jeg kort oplyse, at han har erklæret, at demokrati er det eneste gyldige grundlag for national suverænitet, at undtagelsestilstanden skal afvikles trinvis, efterhånden som de interne tyrkiske forhold tillader det, og at en amnesti skal overvejes.

Vedrørende udenrigspolitikken har han bekræftet de nære forbindelser til NATO og Europarådet.

Næste skridt i den tyrkiske regerings demokratiseringsbestrebelse er gennemførelsen af kommunalvalg, der er fastsat til at finde sted den 25. marts 1984, og i dette valg har nu den rette vejs parti og socialdemokratiet, Sodep, fået adgang til at deltage.

Selv om vi fra dansk side naturligvis hilser enhver bevægelse i retning af mere demokratiske tilstande i Tyrkiet velkommen, så er den seneste udvikling i Tyrkiet ikke af en sådan karakter, at det kan få betydning for klagesagen ved Menneskerettighedskommissionen i Strasbourg. Så længe anvendelsen af tortur fortsætter, så længe de fulde demokratiske frihedsrettigheder endnu ikke er genindført, så længe fundamentale retssikkerhedsgarantier i forbindelse med frihedsberøvelse og

domfældelse tilsidesættes, lige så længe vil vi opretholde presset på Tyrkiet gennem det organ, vi anser som skræddersyet hertil, nemlig Menneskerettighedskommissionen i Strasbourg.

Det er regeringens håb, at den nu påbegyndte realitetsbehandling af klagesagen vil vise sig at blive et virkningsfuldt bidrag til at genoprette respekt for de grundlæggende friheds- og menneskerettigheder i Tyrkiet og ikke mindst til at hjælpe ofrene, for det er jo forudsætningen for, at vi kan opnå det, som alle i dette ting formentlig ønsker, nemlig en normalisering af forholdet mellem Tyrkiet og det demokratiske Europa.

Forhandling

Pelle Voigt (SF):

Jeg skal takke ministeren for hans redegørelse og i den forbindelse sige, at vi fra forespørgernes side på mange punkter er helt enige i de synspunkter, ministeren lagde frem. Der er vel i virkeligheden kun ét afgørende skillepunkt i diskussionen mellem ministeren og os i denne sammenhæng, og det er spørgsmålet om betimeligheden af Tyrkiets fortsatte forbliven i Europarådet og i Europarådets Ministerkomité.

Men det skal ikke være nogen hemmelighed, at det problem, vi især ønsker drøftet i debatten i dag, er et andet og ganske alvorligt problem, nemlig det problem, at Tyrkiet nu rent faktisk er repræsenteret i Ministerkomiteen på trods af de fortsatte grove krænkelse af menneskerettighederne, som ministeren i sit oplæg peger på finder sted i Tyrkiet.

På trods af at der endnu langtfra i Tyrkiet er gennemført demokrati, er vi efter den 3. februar i år i den groteske situation i Europarådet, at Tyrkiets såkaldte parlamentarikere, der efter kun at være håndplukkede og efter at have fået særlig tilladelse af militærstyret til at opstille til valget nu sidder med samme rettigheder og pligter som de øvrige parlamentarikere i Europarådet, og det på trods af at det klart fremgår af Europarådets formål, af menneskerettighedserklæringen, at det er et krav for deltagelse i den parlamentariske forsamling, at man har et parlamentarisk demokratisk politisk system i de deltagende lande.

[Pelle Voigt]

Den groteske situation, der opstod i Europarådet, har medført, at tyrkiske såkaldte parlamentarikere nu rent faktisk er i stand til at deltage i afstemninger både i forsamlingen og i Europarådets komiteer, bl.a. om rekommandationer om, hvilke faglige rettigheder der skal være gældende for folk i den danske fagbevægelse.

Det var med stor forbløffelse og meget ubehag, at vi under den sidste session oplevede, hvorledes tyrkiske parlamentarikere med begejstring stemte for forslag, som også danske parlamentarikere havde haft en ganske væsentlig andel i, om ophævelse af arbejdsmarkedets eksklusivtaler f.eks. De deltog i disse afstemninger, fuldstændig som om der var tale om almindelige parlamentarikere. Og alt dette lykkedes udelukkende i kraft af et politisk-organisatorisk kup i forsamlingen, som ved at udnytte en tolkestrejke i apparatet i Strasbourg opnåede at udskyde godkendelsen af den parlamentariske foramlings mandater indtil næste session.

Der kan ikke være nogen tvivl om, at den situation må være stærkt utilfredsstillende for det danske folketing, som sender delegationer til Strasbourg for at deltage i Europarådets arbejde, og som har gjort meget for at tage Europarådets grundlag alvorligt i sit arbejde. Kampen for menneskerettighederne og kampen for demokratiet er det centrale i denne forbindelse, og det kan derfor naturligvis ikke tolereres, at der i arbejdet på linje med danske folkevalgte og andre parlamentarikere deltager særligt håndplukkede tyrkiske såkaldte parlamentarikere, der ikke er udgaaet af et demokratisk valg.

Ministeren påpegede i sin redegørelse med megen vægt og nogle enkelte eksempler, hvor galt det står til med situationen og med menneskerettighederne i Tyrkiet. I virkeligheden står det jo ikke så lidt værre til, end ministeren var i stand til at komme ind på i sin skildring, og det er der da ikke noget at sige til. Men det må være helt klart for et demokratisk parlament, at et land, hvor der fortsat finder tortur og politiske fængslinger sted, et land, hvor mennesker kan blive sat i fængsel og tortureret for oprettelse af en fredskomite, for at drive faglig virksomhed, som ville være tilladt i ethvert demokrati, ikke kan kaldes demokratisk, et sådan lands parlamentarikere, der ikke udgår af demokratiske valg, kan

ikke anerkendes som samarbejdspartnere i Europarådet.

Tyrkiet er også stadig dybt præget af – ud over en undertrykkelse af almindelige fundamentale menneskerettigheder og sociale rettigheder for befolkningen – en voldsom national undertrykkelse af det kurdiske folk, det kurdiske mindretal. Det er jo en fantastisk form for demokrati, at man kan vedtage en undtagelseslovgivning, der giver militær og politi ret til at foretage ejendomskonfiskationer, der i givne tilfælde i Kurdistan har ført til nedlæggelse og tvangsflytning af hele landsbyer, der med administrative midler griber ind med tvang over for folk, der blot ønsker at tale deres eget sprog, skrive deres eget sprog, udtrykke sig som en nationalitet og anvende nogle rettigheder, som burde være selvfølgelig i ethvert demokrati.

Jeg skal i denne forbindelse sige, at selv om Danmark har tillagt sig nogen fortjeneste ved at deltage så aktivt i at rejse sagen mod Tyrkiet for Menneskerettighedskommissionen, så synes vi i SF stadig, det er beskæmmende, at det kurdiske folks nationale interesser ej heller tilgodeses, når kurderne kommer som indvandrere til Danmark.

Det er ikke en sag, jeg vil tage op i debatten her og senere udenrigsministeren med, men vi kan ikke lade være med at synes, at det er bekymrende og måske endog lidt hyklerisk, at Danmark på den ene side kritiserer undertrykkelsen af menneskerettighederne i Tyrkiet og på den anden side hertilands nægter det store flertal af indvandlerne fra Tyrkiet, som er kurdere, at få undervisning i deres eget sprog. Man lader ikke indvandreradioen tale kurdisk, som er det sprog, som de fleste af indvandlerne forstår, og som er deres modersmål, og i indvandrerradioen kan man ikke få optaget almindelige meddelelser om møder og arrangementer, der finder sted i kurdisk regie osv. Det vil SF på et senere tidspunkt vende tilbage til her i folketinget.

Jeg skal afslutningsvis sige, at vi ikke i denne debat vil genere ministerens bestræbelser på at føre menneskerettighedskommissionssagen videre ved at foreslå det, som vi egentlig mener, nemlig at man omgående og uden videre diskussion burde ekskludere Tyrkiet af Europarådet og naturligvis også af Europarådets Ministerkomité.

[Pelle Voigt]

Jeg skal heller ikke genere ministeren i dag med at stille spørgsmålet om, hvorledes et land som Tyrkiet, hvor de mest fundamentale demokratiske rettigheder som sagt krænktes, egentlig fortsat kan være medlem af NATO, der jo hævder at være en demokratisk alliance.

Nej, vi vil i al beskedenhed nøjes med at forsøge at få konstateret, at folketetinget ikke vil acceptere de tyrkiske repræsentanter i Europarådets parlamentariske forsamling som demokratisk valgte parlamentarikere, så længe demokratiet ikke er gennemført i Tyrkiet, så længe menneskerettighederne krænktes, og så længe der ikke har fundet ordentlige og demokratiske valg sted.

Derfor skal jeg på vegne af forespørgerne, mig selv og hr. Albrechtsen fra VS, fremsætte følgende:

Forslag om motiveret dagsorden.

»Idet folketetinget konstaterer, at fundamentale menneskerettigheder fortsat krænktes og demokratiet langtfra er genindført i Tyrkiet helt ud, tager folketetinget afstand fra tyrkiske repræsentanters deltagelse i Europarådets parlamentariske forsamling og går derefter over til næste sag på dagsordenen.«

Jeg håber, at denne dagsorden, når vi har skubbet de øvrige kontroversielle spørgsmål ud, som der fortsat vil være uenighed om også i Europarådsdelegationen, kan samle et bredt flertal her i folketetinget, og at de medlemmer af Europarådsdelegationen, som måtte føle trang til det, kan rejse tilbage til Strasbourg til den næste samling med det rygstød, det vil være at vide, at det danske folketeting ikke anerkender den såkaldte genindførelse af demokratiet i Tyrkiet, men fortsat tager afstand fra krænkelsen af menneskerettighederne i dette land.

Tredje næstformand (Lilli Gyldenkilde):

Der er nu fremsat følgende forslag om motiveret dagsorden: (se ovenfor). Dette forslag indgår nu i forhandlingen.

Lasse Budtz (S):

Først vil jeg gerne takke udenrigsministeren for hans i virkeligheden meget klare fordommelse af situationen i Tyrkiet. Ministeren gentog regeringens beklagelse af, at et af

Europarådets medlemslande fortsat er præget af alvorlige krænkelse af de grundlæggende menneskerettigheder, hvis sikring og overholdelse udgør en hjørnesten i samarbejdet mellem Vesteuropas demokratier inden for Europarådets rammer. Det er jo rigtigt.

Socialdemokratiet deltager i fordømmelserne, og det er givet, at det vil gøre indtryk, at den danske regering indtager et så klart og skarpt standpunkt.

Vi er også enige med ministeren i, at den seneste udvikling i Tyrkiet ikke har gjort klagesagen mod Tyrkiet rejst af Danmark og fire andre lande ved Europarådets Menneskerettighedskommission overflødig. Hvis Tyrkiet blev udelukket af Europarådets forskellige organer, ville klagesagen nok ændre karakter, idet Tyrkiet derved holder op med at deltage i Menneskerettighedskonventionen og -kommissionen, men juridiske eksperter har oplyst, at sagen godt kunne løbe videre; dog ville man næppe være i stand til at sende repræsentanter for kommissionen til Tyrkiet.

Socialdemokratiet kunne blive tilskyndet til at være med til at indlede en procedure, der fører til Tyrkiets udelukkelse, men en nøgtern bedømmelse af de politiske muligheder fortæller os, at det er højst tvivlsomt, om der er det fornødne flertal for Tyrkiets udelukkelse i Ministerkomiteen, eller om dette kan skabes, for der skal $\frac{2}{3}$ flertal til.

En udelukkelse af Tyrkiet, som altså faktisk ville være retfærdig, ville efter nogles mening drive Tyrkiet i armene på religiøse og politiske kræfter i den arabiske verden, men en udelukkelse ville muligvis også udvide den amerikanske indflydelse i landet betydeligt, og det er der store politiske grupper med absolut respekt for demokratiet i Tyrkiet der bestemt ikke ønsker.

Men når man bedømmer sagen, bør man huske, at det ikke kun drejer sig om Tyrkiet. Det drejer sig unægtelig i høj grad også om Europarådet og denne vestlige organisations troværdighed og værdighed. Europarådet blev skabt for at beskytte demokratiet og menneskerettighederne, og det er en kendsgerning, at demokratiet endnu ikke er blevet genindført i Tyrkiet. Det er også en kendsgerning, at menneskerettighederne overtrædes hver eneste dag.

Den tyrkiske presse er ikke fri. Den tyrkiske fagforeningsbevægelse er fortsat ikke fri.

[Lasse Budtz]

Frie politiske udfoldelsesmuligheder eksisterer stadig ikke. Universiteterne har ingen frihed tilbage. Fængslerne er stadig overfyldt med mange tusind politiske fanger. Anvendelsen af tortur fortsætter, som også udenrigsministeren fremhævede, og det kurdiske mindretal behandles ofte på en umenneskelig måde.

Det parlament, der blev valgt i Tyrkiet i november sidste år, er ikke noget udtryk for en fri demokratisk parlamentarisk udfoldelse. Kun 3 af 15 partier fik lov af generalerne til at deltage i valget. Næsten 700 af i alt 1.700 kandidater ved valget blev nægtet adgang til at deltage i det. Nok så mange påstande om, at demokratiet blev genindført ved den lejlighed, hjælper altså ikke, og dertil kommer, at krigsretstilstanden er blevet forlænget.

Ja men, vil nogle sige, ved det kommende kommunalvalg, som vist finder sted i morgen eller i overmorgen, vil flere partier få lov til at deltage, bl.a. et nyt socialdemokratisk parti. Det er sandsynligvis rigtigt. Og det vil i øvrigt formentlig være et resultat af det pres, som det øvrige Europa har lagt på Tyrkiet dels i Europarådet, dels i Europa-Parlamentet og i Europa-Kommissionen, men flere partiers deltagelse i kommunalvalget ændrer jo ikke sammensætningen af det såkaldt nationale parlament, hvor der fortsat kun vil være 3 partier repræsenteret.

I hundredvis af forhenværende politikere – og blandt dem Bülent Ecevit – vil fortsat ikke kunne deltage i det politiske liv. Demokratiet vil med andre ord ikke fungere.

Under disse omstændigheder finder socialdemokratiet, at det er forkasteligt, at repræsentanter for det ikke-repræsentative tyrkiske såkaldte parlament prøver at få sæde i Europarådets rådgivende forsamling, hvorfra de i øvrigt blev udelukket umiddelbart efter generalernes kup. Da de ikke repræsenterer et parlament, der er blevet etableret ved renfærdige demokratiske metoder, bør de ikke kunne deltage i de vesteuropæiske demokratiers fælles arbejde i Strasbourg.

Foreløbig er behandlingen af deres akkreditiver blevet udsat til forsamlingens ordinære møderække i maj, men de kan sidde i komiteerne, indtil en afstemning har fundet sted og et flertal måske senere har fundet dem uværdige. Om et sådant flertal kan etableres er på dette tidspunkt uvist. Stærke konservative politiske kræfter i Europa synes

at holde hånden over disse tyrker i strid med de bedste demokratiske traditioner i Europarådet.

Den tyrkiske regering har erklæret sig villig til i slutningen af april at modtage Europarådets særlige underkomité for Tyrkiet i håb om at overbevise europæiske politikere om, at der er en sund demokratisk udvikling i gang, og det er da også rigtigt, at der er sket visse forbedringer, men naturligvis kan Tyrkiet ikke betragtes som en demokratisk nation, så længe f.eks. pressen ikke er fri, fagbevægelsen er bundet og det nationale parlament ikke er repræsentativt. Det er også nødvendigt at efterlyse en omfattende amnesti for de politiske fanger og en afskaffelse af undtagelseslovgivningen. Og foreløbig har den tyrkiske regering jo kun meddelt, at den vil overveje disse muligheder.

I socialdemokratiet er vi rent ud sagt forbløffede over, at der er højreorienterede politikere, der er parate til at se gennem fingre med, hvad der sker i Tyrkiet, men samtidig stiller i øvrigt uhyre fornuftige og rigtige krav til udviklingen i f.eks. Polen. Er det ikke akkurat lige så vigtigt at sikre f.eks. frie fagforeninger i Tyrkiet som i Polen? Tyrkiet er jo dog medlem af den fornemste europæiske organisation til beskyttelse af demokratiske rettigheder, og det er Polen ikke.

Jeg vil gerne sige, at man kan ikke pålægge, som hr. Pelle Voigt vist også var inde på, Europarådsdelegationen, der repræsenterer dette parlament i Strasbourg, nogen som helst krav om, at man skal stemme i bestemte retninger i forsamlingen, men det er klart, at man kan henstille.

På den socialdemokratiske gruppes vegne skal også jeg fremsætte et forslag om motive-ret dagsorden. Det lyder således:

Forslag om motiveret dagsorden.

»Idet folketinget tager afstand fra tyrkiske repræsentanters deltagelse i arbejdet i Europarådets parlamentariske forsamling, så længe demokratiet ikke er genindført i Tyrkiet, går tinget over til næste punkt på dagsordenen.«

Der er ingen tvivl om, at dette ligger så tæt på det foregående, som det overhovedet kan, men på gruppens vegne er jeg forpligtet til at fremsætte dette forslag.

Tredje næstformand (Lilli Gyldenkilde):

Der er nu fremsat følgende forslag om motiveret dagsorden: (se ovenfor). Også dette dagsordensforslag indgår nu i forhandlingen.

Ole Bernt Henriksen (KF):

Det er jo en gammel, tragisk sag, vi drøfter her. Det, der står på og har stået på i Tyrkiet i nyere tid, stod jo også på for 100 år siden, så det er mildest talt ikke nogen ny historie.

Til hr. Lasse Budtz vil jeg gerne for god ordens skyld sige, at når der tales om konservative kræfter, er det vel ikke konservative kræfter, der befinder sig i denne sal, der tænkes på, det må vel være nogle andre konservative kræfter. (*Afbrydelse*). Det er så let at slynge om sig med sådan nogle ord, og så kan der sidde lidt på nogle af os, som vi ikke så gerne vil have til at sidde på os. Det er såmænd derfor, jeg siger det. Der kunne jo være en journalist, der skrev sådan noget om konservative kræfter; så fik vi at vide, hvor fæle vi er, og det synes vi ikke vi er.

Så vil jeg takke udenrigsministeren for hans udmærkede, klare redegørelse. Det fremgår jo af den, at det, der foregik i Tyrkiet omkring valget, havde en vis tilslutning i den tyrkiske befolkning, og at der var en vis repræsentativitet trods alt i det, der skete, men ikke desto mindre er det jo rigtigt, at det, der sker i Tyrkiet, vedkommer os, fordi Tyrkiet er medlem af Europarådet, fordi Tyrkiet er forpligtet til at overholde menneskerettighederne, og fordi det er en principsag for os, at menneskerettighederne bliver overholdt både i Polen – hvor de vel aldrig nogen sinde i den tid, vi lever, bliver overholdt – og i Tyrkiet, hvor der vel er al mulig grund til at tro, at de om føje tid, hvis vi bærer os kløgt og rigtigt ad, vil blive overholdt.

Der er rejst krav om, at Tyrkiet skal ekskluderes af Europarådet, og debatten kan komme til at dreje sig om, hvorvidt dette sidste skal ske. Det mener vi ikke. En grund til regeringens holdning er, at ekskluderede vi Tyrkiet for de overtrædelser af menneskerettighederne, som stadig finder sted, ville, som udenrigsministeren bemærkede det, klagesagen falde bort og en del af det meget store arbejde, som er lagt i den, være spildt.

Dertil kommer imidlertid, at tyrkerne med en valgdeltagelse på 93 pct. i november valg-

te en demokratisk flertalsregering under Turgot Özals ledelse. Denne regerings holdning til menneskerettighederne kan ikke drages i tvivl og er heller ikke blevet det. På den anden side viser tilstandene i Tyrkiet, at denne regering endnu ikke er herre i sit eget hus, men kæmper for at blive det, og i den situation er efter vor opfattelse kun én kurs mulig og realistisk.

Turgot Özals regering skal ikke ekskluderes af Europarådet. Det ville være et slag i ansigtet på nogle mænd, der under meget vanskelige forhold længe har arbejdet for og stadig arbejder for at gøre Tyrkiet til et liberalt demokrati. Tværtimod kan der være al grund til at støtte statsministeren over for de militære magthavere, og det kan og bør gøres på flere måder.

En god fremgangsmåde er i hvert fald gennem Europarådet at opretholde presset på Tyrkiet, hvilket kan ske ved, at klagesagen føres til ende, men også ved, at der plejes tæt kontakt med de liberal-demokratiske tyrkiske ministre, som vel nok tilsammen er en af de mest lovende regeringer, Tyrkiet længe har haft. Ja, det er et spørgsmål, om Tyrkiet i sin tid som demokrati har haft en regering med mere lovende personer end i hvert fald nogle af de ministre, der sidder i denne regering under vanskelige vilkår.

For det tyrkiske militær og for den tyrkiske civile regering er perspektivet eller guleroden, om man vil, udsigten til bistand til Tyrkiets økonomiske genrejsning. For NATO og dermed også for Danmark ville det være af værdi, hvis forholdet mellem Tyrkiet og Grækenland omsider kunne stabiliseres gennem kontakt mellem de to landes statsministre, for den mangeårige strid har svækket NATOs bløde underliv i det østlige Middelhav, til tider så meget, at man har kunnet drage i tvivl, om alliancen overhovedet fungerede.

Jeg kan altså tilslutte mig udenrigsministerens bemærkninger og vil måske vende tilbage til, hvordan vi vil stemme om dagsorderne i anden omgang.

(Kort bemærkning).

Lasse Budtz (S):

Hr. Ole Bernt Henriksen stillede mig et direkte spørgsmål om, hvilke konservative kræfter jeg talte om.

[Lasse Budtz]

Først vil jeg gerne sige, at der er tradition for et glimrende samarbejde i Europarådsdelegationen, også med konservative medlemmer af dette ting, men f.eks. også med medlemmer fra det liberale parti venstre og andre naturligvis. Men jeg bliver nødt til at sige, at de konservative kræfter, jeg taler om, er repræsenteret i den konservative parti-gruppe i Europarådets rådgivende forsamling, og de er vel nok klare modstandere af, at tyrkerne ikke skal have adgang til at træde ind i den parlamentariske forsamling, til trods for at de altså efter vores mening ikke repræsenterer et demokratisk valgt parlament.

Bjørn Elmquist (V):

Debatten her i dag er vigtig, ikke fordi vi skal kæmpe om principper, og ikke kun fordi vi skal kæmpe for menneskerettigheder og demokrati rundt omkring i verden, men fordi det her drejer sig om et medlemsland i en organisation, der vel nok er enestående i verden, og som giver os danske statsborgere enestående kagemuligheder over for egne myndigheder, hvis menneskerettighederne krænkes.

Derfor er der den allerstørste grund til at beskæftige sig med de problemer, som det manglende demokrati og den manglende respekt for menneskerettighederne i Tyrkiet har givet anledning til nu i 3-4-5 år og endnu længere. Vi har haft lejlighed til at drøfte sagen tidligere i folketinget, og vi har fra forskellige danske politikeres side haft lejlighed til med jævne mellemrum at beskæftige os med disse ting i Strasbourg, i vores parlamentarikerforsamling i Europarådet.

Vi havde overvejelser lige efter militærkuppet, meget seriøse overvejelser, mener jeg nok vi kan sige, både i den danske parlamentarikerdelegation og i forsamlingen med hensyn til at bede Ministerkomiteen om at ekskludere Tyrkiet, og vi aflagde sågar et besøg i Tyrkiet, en officiel orienteringsrejse, for at skaffe os oplysninger, for at vide præcis, hvad det var, det drejede sig om.

Men vi endte, da vi kom tilbage fra den tur, med et kompromis eller med en forholdsvis moderat holdning. Vi udtrykte en skarp kritik og påpegede de forhold, der manglede at blive rettet op på, og inviterede samtidig regeringer i medlemslandene til at

indlede en klagesag ved Menneskerettigheds-kommissionen, hvad der da heldigvis var regeringer der gjorde, bl.a. den danske, og derfor synes jeg, vi må kunne fastslå, at den parlamentariske forsamling, de danske parlamentarikerrepræsentanter, der dengang arbejdede for det, og de af os, der siden da har arbejdet for, at det skulle blive til noget med denne klagesag, har et vist ansvar for, at den kan blive ført til ende, og at vi ikke undervejs spænder ben for mulighederne for, at denne klagesag får en konkret, kontant, gavnlig, forbedrende effekt på forholdene i Tyrkiet.

Her tænker jeg ikke mindst på de mange politiske fanger, som den dag i dag sidder i tyrkiske fængsler. Dette er for mig et overordnet mål i denne sag, og derfor er der for mig ingen tvivl om, at vi må lade være med at forestille os, at vi skal ekskludere Tyrkiet. Jeg er overbevist om, at det ville stoppe denne klagesag fra den ene dag til den anden.

Der har så i mellemtiden været et valg – det er der nogle der har kommenteret allerede – i Tyrkiet i november. Jeg hører til dem, der ikke falder i svime over den store valgdeltagelse, for det var jo under straf, man deltog; hvis man lod være, var man hjemfaldet til en kraftig bøde. Derimod var resultatet af valget vel nok overraskende, for valgets klare sejrherre med et klart flertal bag sig i parlamentet var en person, som generalerne bestemt ikke havde peget på, tværtimod.

Og så havde vi januarsessionen, som vi har hørt kommentarer til også, hvor tyrkiske repræsentanter kom til forsamlingen og ville optages dér på tværs af henstillinger fra alle mulige politiske kræfter i og omkring forsamlingen om at blive væk indtil videre. Men de kom. Og vi har nogle særlige regler i statutterne, der gør, at så sidder man i udvalg, og man sidder i forsamlingen, også selv om der er nedlagt protest mod mandaterne, indtil der træffes en beslutning, der enten siger: ja, I må blive her, eller en beslutning, der siger: nej, I må ud. Det er en fejl ved statutterne, og der er flere af os, der arbejder for at få lavet statutterne om, sådan at man ikke på den måde kan tiltvinge sig adgang til forsamlingen og til udvalgene.

Der var flere af os, der forsøgte at finde frem til en ordening, så den tyrkiske parlamentarikerdelegation påtog sig en observatørstatus, pålagde sig selv nogle begrænsnin-

[Bjørn Elmquist]

ger i deres udfoldelse, når de var dernede, for der findes ingen hjemmel i statutterne til at pålægge delegationer observatørstatus. Derfor blev vi nødt til at prøve at finde frem til en ordning, hvor de selv pålagde sig en begrænsning, og en af de ting, som ikke nåede til afstemning, som hr. Pelle Voigt sagde, på grund af helt groteske latterlige forhold, nemlig en oversætterstrejke, var en model, hvor tyrkerne påtog sig ikke at deltage i afstemninger. De var kommet for at »dialogere«, som de sagde, for at deltage i en dialog, men de ville afholde sig fra at stemme.

Nok om det. Lad os se på fremtiden. Den 19. marts, det er på mandag, skal man i det tyrkiske parlament diskutere undtagelsestilstanden. Der er sket en delvis ophævelse af den, som ministeren har redegjort for, og dette emne skal diskuteres på mandag i parlamentet. Der er kommunalvalg 25. marts, det har fået bemærkninger med på vejen, og så er der det forestående besøg af Europarådets Tyrkietudvalg i ugen 24.-28. april. Vi vender i det udvalg tilbage til København og skal drøfte vore indtryk af rejsen 30. april, og så skal vi have majsessionen i Europarådet.

Derfor synes jeg, at vores debat i dag kommer på et lidt uheldigt tidspunkt. Der var ting og indtryk fra denne rejse, som jeg gerne ville være med til sammen med andre danske deltagere i rejsen at formidle til kolleger her i folketinget. Der er givetvis sket en udvikling i Tyrkiet i politiske kredse og forhåbentlig også, hvad menneskerettighedssituationen angår, som har forbedret, tror jeg og håber jeg, situationen, som den tog sig ud, da vi sidst var der i 1982.

Så jeg vil konkludere, at jeg er meget glad for regeringens helt klare holdning, den kritiske holdning, man fortsat indtager både med hensyn til manglende demokratisk udvikling og med hensyn til mangelen på respekt for menneskerettighederne i Tyrkiet. Det må være rigtigt, at vi fortsætter processen i denne retning, så vi i et stadig fastere greb får tyrkerne til at respektere de regler, der er helt nødvendige for, at man kan være i Europarådet.

Gert Petersen (SF):

Jeg vil egentlig også sige udenrigsministeren tak for redegørelsen, som jeg på mange

punkter synes var sober og god. Den havde den store fordel, at den ikke underspillede forholdene, som de er i Tyrkiet i dag. Det blev klart sagt, at der ikke er tale om nogen reel tilbagevenden til demokratiske forhold, og den klarhed skal udenrigsministeren have tak for.

Så kan man sige, at der hører flere ting med i billedet. Hr. Pelle Voigt nævnte den nationale undertrykkelse af det meget store kurdiske mindretal. Man kunne også nævne de rester af det armenske mindretal, der er tilbage. Men det skal ikke være nogen bebrejdelse mod udenrigsministeren, at han ikke har det hele med. Jeg synes, det i det store og hele var et korrekt billede, der blev givet.

Jeg vil på den baggrund sige, at jeg undrer mig noget over, at hr. Ole Bernt Henriksen alligevel har så mange pæne ord at sige om situationen i Tyrkiet: det er på mange måder den bedste regering, Tyrkiet har haft, der er mange dygtige folk blandt ministrene osv. osv. Det har man kunnet sige om så mange regeringer, der enten har været helt åbenlyse diktaturregeringer eller har siddet på militærets nåde. Det ændrer bare ikke det forhold, at der er tale om undertrykkelse, at der er tale om grove krænkelse af menneskerettighederne, så kan de være nok så dygtige, nogle af dem, der sidder i regeringen.

Det ændrer slet ikke det forhold – det synes jeg er det afgørende – at regeringen reelt sidder på militærets nåde. Det fremgår af to forhold: for det første har præsidenten, som er militærets mand, ifølge forfatningen ret til at gribe ind, hvis han skønner det nødvendigt, sammen med sit præsidentråd, altså sætte de rettigheder, militæret har tildelt parlament og regering, ud af kraft. For det andet hænger det sammen med, at udvælgelsen af kandidater til valgene foregår igennem militærets apparat, den foregår igennem det faktiske diktatur, der er tale om.

Dermed kommer vi til det næste punkt, og det er, at der faktisk i Europarådet opstod en ny situation, da dette parlament var blevet valgt og altså valgt efter regler, der er fastsat af militæret, og med en selektion, som udenrigsministeren i øvrigt gjorde udmærket rede for i sin redegørelse. Indtil parlamentet var valgt, sad der, så vidt jeg er orienteret, ingen tyrkiske repræsentanter i Europarådet – af gode grunde, for der var ikke noget tilladt

[Gert Petersen]

parlament, der var ikke nogen lovligt valgte parlamentarikere, som kunne deltage. Men efter at det er blevet valgt, har man fået tyrkiske parlamentarikere i Europarådet. Det svarer efter min mening ærlig talt til, at man optog Polen, hvad jeg meget stærkt ville fraråde, så at polske parlamentarikere deltog i Europarådets arbejde. Det ville jeg være lige så stærk modstander af, som jeg er af, at de tyrkiske parlamentarikere under de forhold, som råder i Tyrkiet, deltager i Europarådets arbejde. Det lyder for mig, som om hr. Ole Bernt Henriksen her anlægger to målestokke, én, der gælder ét sted, og én, der gælder et andet sted. Det har vi jo været ude for så mange gange før.

Vi kræver i det dagsordensforslag, vi har stillet fra SFs side, ikke en eksklusion af Tyrkiet af Europarådet. Vi kræver, at parlamentarikerne, de tyrkiske skinparlamentarikere, forsvinder fra Europarådet. Det er ikke, fordi vi er 100 pct. enige med udenrigsministeren i hans fremstilling, men der er en logisk argumentation – det vil jeg for mit eget vedkommende slet ikke benægte – i selve problematikken i dette, at nu er der anlagt sag ved Domstolen, ved Menneskerettighedskommissionen, og så kan en egentlig eksklusions-sag være en afbrydelse heraf med visse følger, som vi ikke kan være så interesserede i.

De tyrkiske parlamentarikere må vi kunne forlange forsvinder fra Europarådet. Der er 2 helt åbenbare grunde til det: for det første, at situationen i Tyrkiet er, som den er, at de er valgt på den måde, de er valgt, altså igen denne selektive proces, når det drejer sig om opstilling af kandidater. Dermed er der ikke tale om et frit parlament. Den anden årsag er, at disse skinparlamentarikere jo deltager i Europarådets arbejde helt på lige fod med alle andre, og de kan blive tungen på vægtskålen i forskellige situationer. Det vil altså sige, at her kommer et ikke-demokratisk element ind og kan spille en reel rolle ved afstemninger i Europarådet. Det er da en fuldkommen urimelig situation.

Jeg vil i øvrigt godt høre – det ved jeg simpelt hen ikke – om disse tyrkiske skinparlamentarikere, som jeg vil kalde dem, også er med i de forskellige grupper i Europarådet. De er ikke med i den socialistiske, det ved jeg, for der er ingen socialdemokratiske partier i Tyrkiet. De er forbudt. Men hvad med den konservative gruppe? Er et af de tyrki-

ske såkaldte partier og deres repræsentanter i Europarådet med i den konservative gruppe i Europarådet? Det vil jeg egentlig godt vide. Hvordan med den liberale gruppe? Det er hr. Bjørn Elmquist, jeg spørger.

Under alle omstændigheder ved vi, at der er blevet stemt sammen. Vi ved, at i spørgsmålet om eksklusivaftaler, som var til afstemning dernede, stemte de konservative kræfter sammen, og de tyrkiske skinparlamentarikere var dér en væsentlig allieret for de konservative kræfter.

Jeg kan ikke gøre for, at hr. Ole Bernt Henriksen er lidt allergisk over for ordet konservativ. Det kommer som lidt af en overraskelse for mig, at det skulle være et skældsord efter hr. Ole Bernt Henriksens opfattelse, men det var måske heller ikke det, han mente. Men o.k., hr. Ole Bernt Henriksen må i hvert fald se i øjnene, at begrebet konservativ dækker et bredt spektrum. Det gør det jo. Der er danske konservative, der er tyrkiske konservative. Jeg tvivler ikke om, at der er stor forskel, men da der formodentlig også er socialister i Tyrkiet, ligesom der er det i Danmark, er vi nødt til at foretage den slags inddelinger. Jeg skal meget gerne medgive hr. Ole Bernt Henriksen, at også når det drejer sig om socialistiske kræfter, er der tale om et meget bredt spektrum og meget stor forskel fra land til land.

Konservative kræfter er der altså i Europarådet, og her har vi set de konservative kræfter fra Danmark, som er indsat i overensstemmelse med frie valg, og hvis repræsentation i Europarådet er 100 pct. i orden, stemme sammen med konservative kræfter fra Tyrkiet, som er indsat på basis af ufrie valg, og som repræsenterer en stat, hvor menneskerettighederne undertrykkes på det groveste.

Det er den situation, vi ønsker bragt til ophør, og derfor vil jeg anbefale at stemme for det af hr. Pelle Voigt fremsatte forslag om motiveret dagsorden.

Hvis hr. Lasse Budtz' forslag skulle komme først til afstemning, kan man for vores skyld lige så gerne stemme for det, for det vil være umuligt for noget menneske bortset måske for dem i den socialdemokratiske gruppe, som har pålagt hr. Lasse Budtz at fremsætte det, at se nogen forskel mellem de to dagsordener. Det er måske lidt partipolitisk pjat, det her. Det kan være, at socialdemokratiet

[Gert Petersen]

simpelt hen ikke kan leve med at skulle vedtage andres dagsordener, det skal være deres egne. Vi andre har ikke så fine fornemmelser, så skulle det være den socialdemokratiske, der kommer først til afstemning, stemmer vi selvfølgelig for den, for der står nøjagtig det samme, som der står i det dagsordensforslag, som SF og VS har fremsat.

(Kort bemærkning).

Bjørn Elmquist (V):

Jeg kan fortælle hr. Gert Petersen, at de tyrkiske skinparlamentarikere, for nu at bruge hans udtryk, endnu ikke er fordelt på politiske grupperinger i parlamentarikerforsamlingen. Jeg er formand for den liberale gruppe, og vi har ingen tyrkere dér, og det samme er tilfældet for de konservative.

(Kort bemærkning).

Ole Bernt Henriksen (KF):

Det er til hr. Gert Petersen, der misforstod mig ganske overordentlig grundigt. Det, der var mig magtpåliggende, var at forhindre, at nogen tillagde det konservative folkeparti og konservatismen i Danmark nogle holdninger, som vi afgjort ikke har.

Så sagde hr. Gert Petersen, at konservatisme kunne være mange ting. Ja, det kan vel også være socialisme som f.eks. i Kreml, hvor den har udartet til gerontokrati, altså alderdomsvælde. Det er vel noget, man altid er nødt til at forsvare ud fra det, det er i øjeblikket, hvor det kan forsvares: Det mener jeg godt at vi kan.

Til slut vil jeg komme med den enkelte bemærkning, at vores konservative rolle i denne sag tror jeg da sandelig godt vi kan være bekendt.

(Kort bemærkning).

Gert Petersen (SF):

Jeg fik ikke rigtig noget svar på det problem, at de konservative fra Tyrkiet og de konservative fra Danmark stemmer sammen i Europarådet. Ja, det var et gruppefællesskab, men det er spørgsmålet om afstemningerne. Mon der ikke ved disse afstemninger er et samarbejde mellem de konservative? Nu skal jeg ikke have den liberale repræsentant til at svare på de konservatives vegne. Det er de konservative, jeg spørger, om der

ikke ved afstemningerne er et samarbejde mellem tyrkiske repræsentanter, som jeg altså anser for skinparlamentarikere, der uretmæssigt er der, og de danske konservative, som har al ret til at være der.

(Kort bemærkning).

Ole Bernt Henriksen (KF):

Jeg har den store ulykke ikke at være medlem af Europarådet, og jeg kan ikke svare på det. Men jeg vil gerne holde fast ved, at jeg er ganske overbevist om, at hvis man prøver på at se på vores samarbejde i fortiden, så vil man se, at der ikke har været noget tilfælde, hvor vi har samarbejdet med nogen, som vi absolut ikke kunne være bekendt at være i stue med. Det ved man også godt.

(Kort bemærkning).

Bjørn Elmquist (V):

Jeg går ud fra, at hr. Gert Petersen ikke ligefrem gav mig forbud mod at komme på talerstolen. Det er jo København og Danmark, vi er i, ikke sandt, et meget demokratisk land.

Det er blot noget faktuel igen. Vores afstemningsregler, vores gruppedisciplin i Europarådets parlamentariske forsamling er ikke så forfærdelig striks. Jeg mener ikke, at tyrkerne deltog i ret mange afstemninger, da vi havde januarsessionen, og det er den eneste gang, de har været med. Jeg tror, at der var en eller to af afstemningerne, hvor der sågar var socialister, der stemte sammen med tyrkerne. Så der var noget på kryds og tværs det ene øjeblik og det andet øjeblik.

(Kort bemærkning).

Pelle Voigt (SF):

Jeg kunne godt tænke mig at spørge hr. Bjørn Elmquist, om han kan bekræfte, at samtlige tilstedeværende tyrkiske delegerede sammen med medlemmerne af den konservative og den liberale gruppe deltog i en afstemning om et forslag om at forbyde de faglige rettigheder bl.a. i Danmark, eksklusivtaler. Altså disse folk, der er ansvarlige for at have sat de faglige ledere i Tyrkiet i fængsel, deltog i en afstemning sammen med den samlede liberale og konservative gruppe med

[Pelle Voigt]

det formål at indskrænke de faglige rettigheder også i andre dele af Europa.

Jeg vil ikke bestride den liberale gruppes eller den konservative gruppes ret til at mene, hvad den vil, om disse ting, og stemme om det, som den vil, i Europarådet, på ingen måde, men jeg synes, at det er i allerhøjeste grad usmageligt, at man i en sådan situation har tilladt tyrkiske parlamentarikere at deltage i afstemningen, i betragtning af, hvorledes fagbevægelsen bliver behandlet i Tyrkiet i dag.

(Kort bemærkning).

Bjørn Elmquist (V):

Den afstemning, hr. Pelle Voigt taler om, var såmænd en afstemning om et forslag om, hvorvidt man skulle indføre fuld organisationsfrihed, om man skulle tilføje en udtrykkelig bestemmelse til den europæiske Menneskerettighedskonventions artikel 11 om, at man ikke bare har positiv organisationsfrihed, ret til at danne sine egne organisationer, men også ret til at sige nej til andres, ikke at blive tvunget ind i noget.

Det er korrekt, så vidt jeg så det, at der var 2 tyrker, der stemte for det, ligesom der var portugisiske og spanske socialister, som over for mig gav udtryk for, at det forslag, som var til afstemning, var noget, man havde brug for også i Spanien og i Portugal, så man ikke med en monopolitisk fagbevægelse fik støtte til en ny Salazar eller en ny Franco.

(Kort bemærkning).

Gert Petersen (SF):

Synes hr. Bjørn Elmquist ikke, at vi hermed får afsløret det helt barokke i situationen? Nu ser jeg bort fra, hvem der stemmer sammen med hvem, men her er altså en situation, hvor vi i Europarådet har repræsentanter, som er med til at afgøre, om vi skal have negativ organisationsfrihed, som hr. Bjørn Elmquist kaldte det, og som kommer fra et land, hvor man ikke har antydning endog af positiv organisationsfrihed. Er det ikke en barok situation, at de skal være med til og måske være tungen på vægtskålen med hensyn til at afgøre spørgsmål vedrørende organisationsfrihed?

(Kort bemærkning).

Bjørn Elmquist (V):

Jo, hr. Gert Petersen, og det var også derfor, jeg var en af dem, der prøvede at få et kompromis igennem, det var et par dage efter, at det skulle have begyndt at virke, hvorved tyrkerne forpligtede sig til at afstå fra afstemninger.

Stinus (RV):

Jeg vil gerne takke udenrigsministeren for redegørelsen, som jeg forstår således, at udenrigsministeren ikke finder Tyrkiet kvalificeret eller værdig til at være medlem af Europarådet, forstået sådan, at hvis Tyrkiet som nyt land i dag ansøgte om medlemskab, så ville dette ønske ikke umiddelbart kunne imødekommes. På den anden side finder udenrigsministeren, at udviklingen i Tyrkiet i dag er sådan, at der ikke bør skrives til eksklusion af Europarådet.

Der er tale om en udvikling, siden folketinget den 4. november 1982 vedtog en dagsorden, som opfordrede regeringen til at rejse spørgsmålet om Tyrkiets medlemskab af Europarådet i Ministerkomiteen. Der har været en folkeafstemning om en ny forfatning og et parlamentsvalg, og udenrigsministeren har i sit indlæg klart slået fast, at hverken folkeafstemning eller valg har fundet sted under betryggende demokratiske former. Det er dog, som udenrigsministeren også gjorde det, værd at notere sig, at valgets sejrherre blev en person, som til trods for generalernes opfordring til ikke at stemme på ham fik absolut flertal i parlamentet. Det kan dog ikke undlade at gøre et vist indtryk, selv om det heller ikke skal glemmes, at kun 3 politiske partier fik lov til at opstille til valget. Flere partier får, som det er blevet sagt, lov til at opstille ved kommunalvalget om 10 dage, og det skal blive overordentlig spændende at se, hvordan stemmerne denne gang fordeles sig.

Premierminister Özals udtalelser om demokrati, undtagelsestilstandens afvikling og amnesti for politiske fanger må også tages ad notam, selv om de absolut ikke tilsikrer en snarlig genindførelse af fuldt demokratiske tilstande i Tyrkiet, og selv om Den europæiske Menneskerettighedskonvention ikke overholdes. Det er jo netop på grund af det sidste, at Danmark sammen med 4 andre lande fører sin klagesag mod Tyrkiet ved

[Stinus]

Den europæiske Menneskerettighedskommission.

Vi har noteret os udenrigsministerens bemærkninger om, at klagesagen i december 1983 nåede frem til et afgørende punkt, idet sagen blev antaget til realitetsbehandling på samtlige de punkter, den omfatter. Dette er naturligvis på sin vis tilfredsstillende, selv om det havde været endnu bedre, om klagen var blevet overflødig, fordi tortur var blevet et ukendt begreb i dagens Tyrkiet og der var blevet fuld retssikkerhed i forbindelse med frihedsberøvelse og domfældelse tillige med ytrings-, forenings- og forsamlingsfrihed. Men det er desværre langt fra tilfældet.

Jeg vil bede udenrigsministeren uddybe, hvad det betyder, at Kommissionen har antaget klagen til realitetsbehandling, og specielt en vurdering af den tidstabel, vi skal indstille os på. Hvor højt vil Menneskerettighedskommissionen prioritere femlandeklagen? Og hvor hurtigt vil den behandle sagen? Kan Danmark sammen med de andre klagerlande gøre noget for at fremskynde sagens behandling?

Der er jo allerede gået over et år, siden klagen blev indgivet.

Udenrigsministeren sagde i sit indlæg, at klagesagen nu har nået et stade, der skulle give øgede muligheder for at lægge pres på Tyrkiet, og understregede, at regeringen skulle vide at udnytte disse muligheder. Det er et løfte, det radikale venstre vil vide at holde regeringen fast på. Vi synes i øvrigt, at udenrigsministeren til trods for klagesagens fortrolige karakter skulle være i stand til at antyde nogle af de muligheder, der nu byder sig.

Det radikale venstre er altså enig med udenrigsministeren i, at klageproceduren ikke er overflødig. Menneskerettighederne overtrædes fortsat hver eneste dag. Fagforeningerne er ikke frie. Universiteterne er ikke frie. Der er ikke pressefrihed. Fængslerne er fulde af politiske fanger. Fanger mishandles i fængslerne. Der er ikke gennemført politisk amnesti osv.

Vi er til gengæld enige med udenrigsministeren i, at Tyrkiet ikke skal ekskluderes af Europarådet nu, mens sagen føres, dog under den meget vigtige forudsætning, at sagen ikke trækkes i langdrag, hvad kræfter både i og uden for Tyrkiet meget vel kan være interesserede i. Så igen må jeg understrege, at

den tidsfaktor, hvorunder Menneskerettighedskommissionen arbejder, er af helt afgørende betydning for det radikale venstre, og jeg må bede udenrigsministeren bekræfte, at en relativt hurtig behandling af klagen også er, hvad regeringen ønsker.

I mellemtiden må Europarådets rådgivende forsamling overveje sin stilling, nemlig stillingen til de medlemmer, som er udpeget af det tyrkiske parlament. Selve Europarådets fundament, ja, Europarådets raison d'être, er jo netop de menneskerettigheder, som tilsidesættes i Tyrkiet, og det må naturligvis være umuligt for bl.a. danske folketingsmedlemmer, som er medlemmer af Europarådets, rådgivende forsamling, at stemme sammen med tyrkiske repræsentanter om netop de menneskerettigheder, som Tyrkiet er sat på anklagebænken for ikke at overholde.

Vi tager absolut afstand fra – også i en dagsorden – at tyrkiske repræsentanter deltager i Europarådets rådgivende forsamling, men jeg skal dog lige gøre opmærksom på, at vi ikke – heller ikke ved en dagsorden her i folketinget – kan pålægge de enkelte medlemmer af Europarådets rådgivende forsamling en bestemt holdning. Det er kun Europarådets rådgivende forsamling selv, hverken den danske regering eller folketinget, som kan afgøre, hvordan man suspenderer de tyrkiske repræsentanter i den rådgivende forsamling, mens klagesagen står på.

Når det radikale venstre ikke er parat til at gå ind for eksklusion af Tyrkiet af Europarådet nu, er det for at lade klagesagen gå sin gang. Vi deler den opfattelse, som udtrykkes i januarnummeret af »Tyrkiet-Information«, udgivet af Solidaritetskomiteen Danmark-Tyrkiet:

»Imidlertid er der sket noget positivt på europæisk plan, idet Europarådets menneskerettighedsdomstol efter mange og lange forsinkelser, sygemeldinger fra Tyrkiet og deslige, nu endelig er nået til den afgørende fase i retssagen mod Tyrkiet, som står under anklage for overtrædelse af menneskerettighederne. Dette betyder, at der nu vil blive sat fokus på de overgreb, vi alle ved sker i Tyrkiet.«

Med en eksklusion af Tyrkiet af Europarådet ville klagesagen miste sin betydning og vores mulighed for påvirkning af Tyrkiet bortfalde.

[Stinus]

Det radikale venstre ønsker klagesagen ført til ende, og når det er sket, og på baggrund af udviklingen i Tyrkiet indtil da må vi tage stilling til Tyrkiets fortsatte medlemskab af Europarådet. Men det skal understreges endnu en gang, at vi ikke er parate til at vente i årevis.

Med hensyn til de fremsatte dagsordensforslag kan jeg oplyse, at det radikale venstre vil kunne stemme for dem begge. Men jeg vil gerne bede hr. Lasse Budtz forklare mig den reelle forskel mellem de to dagsordensforslag. Jeg kan ikke få øje på den, og jeg vil bede hr. Lasse Budtz om at forklare mig forskellen, sådan at vi er sikre på, at vi kommer til at stemme for det bedste og rigtigste.

I øvrigt synes jeg, at begge dagsordensforslag kunne og burde have været indledt med ordene: »Idet folketinget tager udenrigsministerens redegørelse til efterretning . . .«, for det var en redegørelse, som klart og utvetydigt udtrykte regeringens meget kritiske holdning til situationen i Tyrkiet, og det vil jeg gerne sige udenrigsministeren tak for.

Nør Christensen (CD):

Jeg vil gerne indledningsvis takke udenrigsministeren for redegørelsen om forholdene i Tyrkiet.

Herudover vil jeg understrege, at vi fra CDs side stadig mener, at det er vigtigt med bred opbakning bag Danmarks udenrigspolitik. Det sikkerhedspolitiske er naturligvis også vigtigt, som vi har understreget det under den foregående debat, og som vi også vil gøre det ved den efterfølgende debat om fly- og forstærkningsaftalerne.

Efter at have lyttet til udenrigsministerens bemærkninger, især om, hvad der kan oplyses om den seneste udvikling, vil jeg benytte lejligheden til at fremhæve følgende 3 ting: demokrati er det eneste gyldige grundlag for national suverænitet, undtagelsestilstanden skal afvikles trinvis, efterhånden som de interne tyrkiske forhold tillader det, og amnesti skal overvejes. Hertil kommer den tyrkiske premierministers klare tilkendegivelse af de meget nære forbindelser med såvel NATO som Europarådet. For CD er disse ting af afgørende betydning, ikke mindst naturligvis NATO-medlemskabet.

Det er klart for CD, at det herefter må dreje sig om at sætte sig ind i, hvordan vi

kan gavne Tyrkiet og naturligvis forstå Tyrkiet. Jeg siger ikke – med stor streg under *ikke* – hermed, at klagesagen mod Tyrkiet skal stoppes, og det er heller ikke antydnet på nogen måde. Det eneste, jeg har ønsket at fremhæve, er, at der er en udvikling i gang, og at der inden længe holdes kommunalvalg i Tyrkiet. Derfor vil jeg gerne advare mod, at vi løser problemer i Tyrkiet set med danske øjne, lige så vel som vi vist gerne vil have os frabedt, at Tyrkiet løser problemer i Danmark set med tyrkiske øjne. Derfor må det signal, vi sender til Tyrkiet, være, at vi glæder os over valgkampen og valget i Tyrkiet trods alt, og at vi er tilfredse med, at der inden længe holdes kommunalvalg i Tyrkiet.

Naturligvis vil vi også gerne understrege ufriheden og tage afstand fra ufriheden på de områder, som tidligere ordførere har været inde på. Vi tilslutter os bemærkningerne om, at vi må tage afstand fra ufriheden i Tyrkiet.

Hr. Ole Bernt Henriksen sagde, at vi skal bære os klogt og rigtigt ad, og det føler jeg er det væsentligste. At vende ryggen til problemerne nu er det mest ukloge, man overhovedet kan gøre. Det vil altid være klogt at gøre front imod problemer.

Arentoft (FP):

Tyrkiet er et land i nød. Man kan næsten sammenligne det med en syg mand, der har venner og bekendte, men nu er han nærmest blevet spedalsk, og nogle prøver ligefrem at skubbe ham ud af sengen, så han kan komme lidt hurtigere. Det er ikke rigtig den måde, jeg mener man skal hjælpe en syg person på.

Tyrkerne har uendelig mange problemer, ligesom vi selv har, men vi er mere interesserede i at løse andre landes problemer, end vi er i at løse vore egne. De har ligesom vi kæmpestore økonomiske problemer, deres er måske endnu større end vores, de har uddannelsesmæssige problemer, de har en enorm arbejdsløshed, de har etniske problemer, kurderne er blevet nævnt, de har Cypernsagen, osv.

Hr. Pelle Voigt talte i øvrigt om kurderne, hvor man lavede tvangsforflytninger fra byerne og den slags ting. Nu kan hr. Pelle Voigt måske ikke huske det – da var han nok ikke andet end en stor dreng – men i Grøn-

[Arentoft]

land tvangsforflyttede man grønlænderne fra udstederne, det var urentabelt at have dem boende på udstederne, og man flyttede dem fra Godthåbsfjorden ind til Godthåb. Det er dem, der udgør Godthåbs slum. Sådan gør danskerne. Det er der ikke nogen der har anklaget os for – endnu.

Hvis man vil have et meget negativt billede af Tyrkiet, så skal man studere bladet Ud-kig. Jeg tænker på et særnummer, »Tyrkiet efter kuppet«, nr. 1, 1983, og det er oven i købet udgivet af Mellemløst Samvirke. Man kan godt undre sig over, at offentlige midler kan bruges til den slags ting.

Den tyrkiske republik er kun 50 år gammel, og i den tid har der været 6 præsidenter og 3 militærkup, nemlig i 1960, i 1971 og i 1980. Det sidste, som fandt sted den 12. september 1980, var en nødvendighed, da der herskede en sådan lovløshed i landet, at 20-25 mennesker blev dræbt daglig ved terrorhandling og den slags ting. Og det har endda vist sig, at så godt som hele den tyrkiske befolkning har sluttet op bag militærregeringen, da den overtog magten og derved hindrede disse fuldstændig lovløse tilstande. Det var simpelt hen en nødvendighed for at undgå en borgerkrig.

Det blev lovet fra militærregeringens side, at der skulle blive afholdt valg, og dette valg har fundet sted den 6. november 1983. Jeg er enig med den tidligere folketingsformand Gustav Pedersen, så jeg har slettet en masse i mit manuskript, for der er ingen grund til at gentage, hvad mange ordførere har sagt om stemmetal og stemmeprocent osv.

Jeg mener, at det trods alt går fremad i Tyrkiet, selv om der er nok så mange sorte skyer forude. Der er Cyperspørgsmålet med den nordcypriotiske uafhængighedserklæring den 15. november 1983, og man kan også pege på forholdet mellem Grækenland og Tyrkiet. Gud ske lov er begge lande medlemmer af NATO ligesom Danmark, og det tjener faktisk NATO til megen ære, at der ikke har været krigstilstand imellem de to lande. Jeg tror faktisk, at hvis ikke de havde været medlemmer af NATO, så var det for længe siden gået galt i det område. Og hvis det skete imellem to NATO-lande, hvad jeg regner for at være helt utopisk, så ville det være en virkelig ulykke.

Nu er der altså kræfter i gang for at få Tyrkiet ud af Europarådet. Det lyder uhygge-

ligt i mine ører, at man taler om »skinparlamentarikere«, som om det var spedalske: man kan ikke være i stue med dem, man kan ikke stemme sammen med dem, og man kan heller ikke stemme imod dem, osv. osv. Jeg synes, at det er uhyggeligt at høre på.

Desværre er vi et af de lande, der arbejder mest på at få Tyrkiet smidt ud af Europarådet. Fremskridtspartiet er dybt uenigt heri. Vi mener tværtimod. Det forekommer egentlig mærkeligt, at hr. Lasse Budtz fører an i dette – set i lyset af, at hans gode ven den tidligere ministerpræsident Bülent Ecevit netop har udtalt, at han gerne ser samarbejdet mellem Tyrkiet og de vestlige demokratier styrket efter valget. Derfor er jeg ikke helt enig i det, udenrigsministeren sagde, men det vil man nok kunne forstå af det, jeg har sagt.

Efter fremskridtspartiets mening skal vi være med til at støtte Tyrkiet, som medlem både af NATO og af Europarådet. Det mener vi faktisk at Tyrkiet har krav på blandt venner, om jeg så må sige. Jeg tror, det er uklogt at skyde tyrkerne ud, for derved gør vi dem, som jeg har nævnt det, til en slags spedalske. Vi bærer os i virkeligheden lige så uklogt ad dér, som vi gør i Sydafrikaspørgsmålet. Vi tror, at vi kan hjælpe de sorte i Sydafrika ved at blokere for Sydafrika og skabe så elendige forhold som overhovedet muligt for dem. Vi skal selvfølgelig gå den anden vej. Men det tror jeg, at vi mange gange har gjort meget tydeligt og klart herinde.

Med hensyn til de to dagsordener må det klart være fremgået, at dem siger vi nej til.

Albrechtsen (VS):

Hr. Arentoft beskæftigede sig i sit indlæg med, hvad der var uhyggeligt. Jeg synes, at ud over de meget uhyggelige tilstande, der er i Tyrkiet, var det særdeles uhyggeligt at høre hr. Arentofts indlæg, der endda gik så vidt som til direkte at tilsige det tyrkiske regime aktiv støtte. Jeg kan desværre ikke få tid til at gå nærmere ind på hr. Arentofts udtalelser.

I udenrigsministerens redegørelse henvises der jo til denne klagesag ved Den europæiske Menneskerettighedskommission, og ministeren gjorde i sit indlæg en hel del ud af denne fortrinlige sag. VS støtter da disse bestræbelser, men jeg synes nok, at man kan have sine alvorlige tvivl om, hvorvidt disse

[Albrechtsen]

bestræbelser i sig selv effektivt vil føre til det resultat, som af et stort flertal er tilkendegivet i den debat, der har været.

Der kunne og burde fra dansk side gøres langt, langt mere, end udenrigsministeren lagde op til. Det militærdiktatur, der kom til magten i Tyrkiet gennem kuppet i september 1980, er reelt fortsat ved magten. Man har forsøgt at give det en vis parlamentarisk facade, men realiteten er, at diktaturet består, at forfatningen i bund og grund er udemokratisk. Partier og kandidater skal godkendes af militærjuntaen for at kunne deltage i valg, og det er f.eks. ikke tilladt at danne partier på et klassemæssigt grundlag. Det vil sige, at det f.eks. ikke er tilladt at danne arbejderpartier, endsige socialistiske partier. Dette er kendsgerningerne om Tyrkiet.

Det er også en kendsgerning, at alle NATO-lande med USA i spidsen, men altså også Danmark, har et helt klart ansvar for, hvad der sker i Tyrkiet. Tyrkiet spiller med sin placering en vigtig rolle for USA og NATO, der her råder over en fremskudt position både i forhold til Sovjetunionen og i forhold til Mellemøsten. Derfor ønsker USA næppe grundlæggende ændringer i Tyrkiet. Som andre steder, f.eks. i Sydafrika, er USA interesseret i at opretholde reaktionære styre, der kan sikre USAs militære interesser, baser osv., mens man ikke ønsker uafhængige og demokratiske og da slet ikke socialistiske styreformere, der vil føre en uafhængig politik i forhold til stormagterne.

Måske bliver det aldrig opklaret fuldt ud, hvilken rolle NATO spillede i forbindelse med kuppet i 1980, men så meget er i hvert fald klart, at jantageneralerne var centralt placeret i NATO-hierarkiet, og at NATO heller ikke gjorde noget aktivt for at forhindre kuppet. NATO har ej heller siden – på trods af NATOs formålsparagraf, hvorefter NATO angiveligt skulle bestå af udelukkende demokratiske lande – gjort noget alvorligt for at ændre forholdene i Tyrkiet.

Situationen i dag er den, at der er i hvert fald 40.000 politiske fanger i Tyrkiet. Disse fanger udsættes for ubeskrivelig brutal behandling. Tortur og mord på fangerne er dagens orden. Regimet afviser selv, at der finder tortur sted, for regimet mener ikke, at der er tale om tortur, medmindre fangerne får revet neglene af eller får stukket øjnene ud. Regimet mener ikke, at det er tortur at

lade fangerne opholde sig i små, uopvarmede celler uden adgang til toiletfaciliteter, med uniformstvang, uden adgang til rimelig madforsyning, vand og medicin. Ja, man er gået så vidt som til at stikke ild på fængselsafdelinger for at knuse fangernes modstand. Vi kender navnene på i hvert fald 27, som regimet har myrdet i militærfængslet i Diyarbakir, Kurdistans hovedstad.

Fangerne har både i Diyarbakir og i Mar-makfængslet i Ankara foranstaltet omfattende sultestrejker mod forholdene. Disse sultestrejker er blevet mødt med stor brutalitet af styret. Det har endnu ikke ført til indrømmelser, men sultestrejkerne har rejst stor international opmærksomhed om forholdene. Det er meget vigtigt, at Danmark af al kraft støtter disse aktioner og støtter kravene dels om amnesti for alle politiske fanger i Kurdistan og i Tyrkiet, dels om overholdelse af menneskerettighederne, og om stop for torturen og overgrebene i fængslerne.

Med hensyn til kurderne situation kan der være grund til endnu en bemærkning. Tyrkiet anerkender ikke den kurdiske nation. Alle krav om selvbestemmelse undertrykkes. Det kurdiske sprog undertrykkes. Det tyrkiske styre betegner kurderne som bjergtyrker. De kalder området for Østanatolien. Kurderne nægtes enhver form for selvbestemmelse, ja, det er endog forbudt at arbejde for selvbestemmelse. Danmark må klart kræve, at undertrykkelsen af den kurdiske nation hører op.

I den forbindelse skal det nævnes, at USA er ganske særligt interesseret i Kurdistan. USA har hjulpet Tyrkiet med at bygge 5 militærlufthavne i området, og der er udstationeret amerikanske tropper, ja, der er mig bekendt endog planer om placering af amerikanske atomraketter i området. USA ønsker ikke nogen ændring i magtforholdene i Kurdistan, som kunne bringe disse planer i fare. Det er kernen i sagen om Tyrkiet.

Som sagt har Danmark et klart medansvar for disse forhold. Derfor burde Tyrkiet straks hældes ud af Europarådet. Men forhåbentlig får vi nu i hvert fald igennem i folketinget, at man vedtager den dagsorden, der nu ligger 2 forslag om. Det er jo det samme.

Man burde også rejse sagen og forfølge den i NATO. Ja, hvis man tog formålsparagraffen alvorligt, burde man smide Tyrkiet ud af NATO.

[Albrechtsen]

Vi må også kræve, at styret ikke modtager nogen form for støtte fra EF, fra OECD, fra Den internationale Valutafond eller andre steder, hvor Danmark har et medansvar. VS mener, at der bør sendes en dansk delegation fra folketinget til militærfængslerne i Ankara og Diyarbakir for at undersøge forholdene, en delegation, som forhåbentlig kan få adgang til direkte at rapportere og ikke er bundet af den fortrolighed, som udenrigsministeren nævner omkring de undersøgelser, som gennemføres i anden regie.

Folketinget burde aktivt støtte fangernes krav i forbindelse med sultestrejkerne, og Danmark bør yde massiv støtte til ofrene for styrets overgreb.

Der er mange ting, Danmark kan gøre, hvis viljen vel at mærke er til stede. Det ser ud til, at vi når et lille skridt i dag, men der kunne gøres langt, langt mere, og jeg må derfor slutte mit indlæg med at opfordre til, at der i den kommende tid tages yderligere og langt mere vidtgående skridt end dem, vi når frem til i dag.

Kofod-Svendsen (KrF):

Jeg vil gerne begynde med at takke udenrigsministeren for en meget klar og præcis redegørelse, som jeg helt og fuldt kan tilslutte mig og bakke op.

Efter vedtagelsen af den nye forfatning og afholdelsen af det første parlamentsvalg i Tyrkiet er der sket, kan vi sige, et lille skridt i den rigtige retning, men også kun et meget lille skridt. Vi må desværre konstatere, at det tyrkiske demokrati fortsat må sættes i gåsøjne.

Det, der skal ske nu, er altså en opbygning af de demokratiske institutioner, og de politiske partier skal genopbygges fra grunden, og det må vi være klar over tager sin tid. Selv om demokratiseringsprocessen har taget sin spæde begyndelse, foreligger der klare vidnesbyrd om tilsidesættelse af mange borgeres friheds- og sikkerhedsrettigheder – og det til trods for, at Tyrkiet som medlem af både NATO, Europarådet og FN har forpligtet sig til at efterleve disse organisationers erklæringer om menneskerettighederne. Derfor er det en alvorlig belastning for disse organisationer, at menneskerettighederne fortsat tilsidesættes i udstrakt omfang i dagens Tyrkiet.

Derfor må vi fortsat lægge det størst mulige pres på de tyrkiske myndigheder for at få bragt disse tilstande til ophør, så Tyrkiet kan vende tilbage som medlem af disse organisationer på en fuldt ud respektabel måde.

Sådan som situationen er i øjeblikket, må det være rigtigt, at vi fortsætter presset for at nå det klare mål, som også er skitseret i udenrigsministerens redegørelse. Vi må afvente de igangværende undersøgelser i Den europæiske Menneskerettighedskommission. Hvis disse falder negativt ud, kan resultatet i sin yderste konsekvens være, at Tyrkiet udelukkes fra Europarådet, men det er ikke det, der er situationen nu. Nu må vi fortsætte undersøgelsen og håbe, at den får et positivt resultat.

Udenrigsministeren (Ellemann-Jensen):

Debatten har i høj grad drejet sig om tilstedeværelsen af tyrkiske parlamentarikere i Europarådets parlamentariske forsamling, og da denne forsamlings drøftelser og anliggender ikke er et anliggende for regeringerne, skal jeg undlade at kommentere den sag.

Jeg vil udtrykke tilfredshed med, at der her i dag ikke er blevet rejst krav om en omgående eksklusion af Tyrkiet af Europarådet. Noget sådant ville umuliggøre en videreførelse af klagesagen. Det ville tillige blive en tom demonstration, hvilket flere også har været inde på, og det ville også kunne gøre tingene unødigt vanskelige for de positive kræfter, der utvivlsomt virker for at føre Tyrkiet tilbage til de demokratiske tilstande, der forlanges af medlemslande i Europarådet, herunder positive kræfter i den nye tyrkiske regering. Det er jo helt rigtigt, som hr. Stinus påpegede, at der er forskel på, om man nægter nogen optagelse et sted, og om man smider nogen ud et sted.

Hr. Stinus stillede nogle spørgsmål om klagesagen, som jeg skal forsøge at besvare.

Hvad vil det sige, at sagen nu er optaget til realitetsbehandling? Ja, situationen forud for, at den blev optaget til realitetsbehandling, var, at man kun diskuterede, hvorvidt man overhovedet kunne føre sagen eller det ville være åbenlyst urimeligt at føre en sådan sag. Den sag er altså afklaret nu. Man kan føre sagen, og derfor er man nu nået til det punkt, hvor det er sagens substans, der bliver behandlet. Det betyder f.eks., når det drejer

[Udenrigsministeren]

sig om det meget vigtige spørgsmål om anvendelsen af tortur, at man nu må anse det for sikkert, at Menneskerettighedskommissionen vil afhøre en lang række vidner, og de fem klagestater har længe haft lister parate over torturofre, lister, der vil blive afleveret til kommissionen, så den kan begynde afhøringerne. De fem klagestater har også, som jeg antydede før, foreslået kommissionen, at den skal undersøge forholdene i visse tyrkiske fængsler og forhørscentre, herunder det meget omtalte fængsel i Diyarbakit, som også er blevet nævnt i debatten.

Så bliver der spurgt om tidstabellen. Der er situationen den, at det er Menneskerettighedskommissionen, der leder og tilrettelægger sagens førelse. Det er vort indtryk, at sagen prioriteres meget højt i Menneskerettighedskommissionen. Det er i høj grad et spørgsmål om selve kommissionens troværdighed, og derfor er det vort håb, at sagen kan få en ret hurtig behandling, måske inden for et års tid, men det siger sig selv, at det er meget vanskeligt at sætte nogen tidsramme. Danmark vil selvsagt presse på. Regeringen ønsker ikke, at denne sag bliver trukket i langdrag. Vi ønsker, kan jeg bekræfte, en hurtig behandling af sagen.

Pelle Voigt (SF):

Jeg synes, at der er grund til at være tilfreds med, at der igennem debatten her viser sig et flertal for i hvert fald at vedtage en af de to dagsordener, som er blevet fremlagt her, og som jeg må indrømme at jeg også selv har svært ved at se forskel på. Jeg glæder mig ligesom den radikale ordfører til at få forklaret, hvilken af disse to dagsordener der ville være den bedste at stemme for, selv om enhver jo synes, at ens eget barn er det kønneste.

Jeg synes, at det på mange måder har været en interessant dag med to diskussioner efter hinanden. I den første diskussion, om atomvåben, fik vi fra en række borgerlige ordførere lange foredrag om frihedens betydning og frihedens udelelighed og angreb på de manglende demokratiske rettigheder i Østeuropa, og så har vi måttet lytte til apologier her, når det, der angribes, ikke er et land, som er medlem af Warszawapagten, men derimod menneskerettighedskrænkelser i et land, som er medlem af NATO. Jeg har

selv, må jeg sige, ligesom hr. Albrechtsen en meget stærk fornemmelse fra arbejdet i Europarådet af, at NATO-medlemskabet er en ganske afgørende faktor i en række partiers og regeringers behandling af hele dette spørgsmål.

Det er ikke ukendt, at Tyrkiet efter Israel og Egypten er det land, der får den største militærhjælp fra USA. Det er ikke ukendt, at der er bestilt 291 bombefly hos amerikanske firmaer til den tyrkiske militærjunta for 5 mia dollars, og at der fra amerikansk side er planer om at installere atomvåben i Tyrkiet. Det er heller ikke ukendt, at der foregår en meget massiv udbygning af militære flyvepladser, 5 i Tyrkiet og 6 i tyrkisk Kurdistan, til anvendelse bl.a. for de amerikanske marineamfibiestyrker. Det betyder en voldsom dæmper, for nu at sige det mildt, på kritikken af Tyrkiets overtrædelse af nationale rettigheder og menneskerettigheder, og det betyder også, at der næppe har løftet sig røster imod de tyrkiske angreb på irakisk Kurdistan og imod bortførelsen og arrestationen af irakiske statsborgere som følge af disse raids, som er sket på irakisk område.

Jeg synes især, at hr. Nør Christensens og hr. Arentofts indlæg egner sig til at klippes ud og komme i hu, når vi næste gang skal diskutere overtrædelsen af menneskerettigheder i Østeuropa. Jeg tror, at det vil være værd at hæfte sig ved den dobbelttungethed, som desværre meget tit er til stede, når der fra borgerlig side tales om demokratiske rettigheder.

Må jeg sige afslutningsvis til hr. Bjørn Elmquist, at jeg synes, at det var godt, om venstre én gang for alle erkendte, at det kompromisforslag, man forsøgte at komme med i Europarådets rådgivende forsamling, og som var ganske afgørende for, at det lykkedes Tyrkiet at få pladser og beholde sine pladser, og som var en afgørende forudsætning for, at det øvrige kup overhovedet lykkedes, er slået ynkeligt fejl, for nu sidder tyrkerne der. De stemmer i forsamlingen. De stemmer i Europarådets komiteer. De deltager i arbejdet, skønt de ikke er demokratisk valgte parlamentarikere, på linje med alle andre.

Jeg ville synes, det var et glimrende og konkret resultat af denne debat, hvis ikke bare de partier, der allerede heroppefra klart har ytret, at de ikke kan se, at disse tyrkiske

[Pelle Voigt]

såkalde parlamentarikere har nogen plads i Europarådets parlamentariske forsamling, fordi de ikke er demokratisk valgte, og at de vil stemme for en af de to foreslåede dagsordener, om hvilke vi stadig venter spændt på en forklaring på, hvad forskellen egentlig består i, men også hr. Bjørn Elmquists parti og måske især hr. Bjørn Elmquist selv som formand for Europarådets juridiske komité vil indtage det standpunkt, at kompromiserens tid er forbi, at disse ikke-demokratiske valgte parlamentarikere ikke har noget at gøre i Europarådet.

Selv om jeg, indrømmet, af og til har svært ved at forstå alt, hvad hr. Ole Bernt Henriksen siger på det konservative folkepartis vegne, forstår jeg, at også hr. Ole Bernt Henriksen har problemer med at acceptere, at der skulle eksistere et demokrati i Tyrkiet, at disse parlamentarikere skulle være demokratisk valgte. Hvis jeg ikke helt har misforstået hr. Ole Bernt Henriksen, skulle der også dér være en mulighed for at få støtte til en af de to foreslåede dagsordener, hvilken det så bliver.

Ole Bernt Henriksen (KF):

Ja, jo, ja, det er såmænd rigtigt nok, det kunne man godt sige, men vi har nu det synspunkt, at i dette øjeblik er der en undersøgelse i gang, og medens retten sidder, skal man ikke udtale sig. Derfor skal jeg på regeringspartierne vegne tilkendegive, at vi vil undlade at stemme til begge dagsordener. Jeg ved, at der er en kollega, der har en nuance at tilføje til det, jeg siger. For os er det ikke afgørende, hvis navne der står på de to dagsordener.

Bjørn Elmquist (V):

Jeg skal allerførst svare på de spørgsmål, som blev rettet til mig af hr. Pelle Voigt.

Jeg er ganske uenig med hr. Pelle Voigt i den vurdering, at det skulle være dette kompromispapir, som vi har talt om et par gange, der var afgørende for, at tyrkerne blev siddende. Det passer ikke. Som jeg ser det – som jeg tidligere gjorde rede for det, det var specielt til hr. Gert Petersen – har vi nogle statutter i Europarådet, som ikke er særlig gode, men som de er, som de har været i mange år, kan vi ikke ændre dem lige her og nu med så kort varsel. Det betyder, at så

længe der ikke direkte er truffet beslutning i forsamlingen om, at man ikke vil godkende mandaterne for in casu tyrkerne, så sidder de der indtil videre. Det er problemet, og det kompromisforslag, jeg var med til at prøve at stable på benene, prøvede netop på at komme uden om den situation ved at skabe en observatørstatus af helt speciel art ved, at tyrkerne selv deltog i det.

Lad mig lige komme med et par bemærkninger til noget andet af det, hr. Pelle Voigt sagde, og som også VS' ordfører var inde på.

Jeg synes, at den holdning, man indtager, ikke er særlig konstruktiv. Den fører ikke til det mål, som dog må være det mål, vi alle sammen har: at få forbedret situationen i Tyrkiet, hvad menneskerettigheder og demokrati angår. Hvilken gavn ville dog de mennesker, der er i klemme i Tyrkiet, have af, at Tyrkiet blev smidt ud af Europarådet? Jeg tror ikke, at de ville få nogen gavn af det. Jeg tror snarere på, at man kan hjælpe ved at holde dem inde i et forpligtende samarbejde. Jeg har lyst til at sige, at man kan vaske sine hænder så meget, at armene til sidst falder af, og hvilken glæde har de af det derude? Det er, som om vi vil indføre dødsstraffen i Europarådssammenhæng over for et af medlemslandene.

Hr. Ole Bernt Henriksen har jo allerede sagt, hvordan vi stemmer til de to dagsordener, og derfor skal man ikke rigtig blande sig i, hvad for en af dem man helst vil afholde sig fra at stemme til, men jeg synes umiddelbart, at det er lidt mærkeligt, at folketinget »konstaterer« ting, som i øjeblikket verserer for Menneskerettighedskommissionen i nærmest en retssag. Hvis vi så erklærede os overbeviste om, at menneskerettighederne krænkede, men at vi ligefrem føler – uden at ret mange i denne sal har fulgt Tyrkietudviklingen bare tilnærmelsesvis, som hr. Pelle Voigt eller flere af os andre har gjort – at vi kan sætte os på den høje hest og på flere tusinde kilometers afstand »konstatere«, synes jeg er lige lovlig flot.

(Kort bemærkning).

Lasse Budtz (S):

Det er lige ved at være dagens vigtigste spørgsmål, det her, og derfor er det så svært at besvare, det erkender jeg blankt. Hvilken dagsorden er den bedst formulerede? Jeg

[Lasse Budtz]

synes selvfølgelig, at vores er smukkeste og bedst formuleret, men de er jo helt klart tæt op ad hinanden.

Men jeg vil gerne sige en enkelt ting, som ligger lidt på linje med det, hr. Bjørn Elmquist sagde. Vi synes ligesom f.eks. SF og VS, som står for den anden dagsorden, at menneskerettighederne krænktes hver dag i Tyrkiet, det skal der ikke være tvivl om. Men over for systemet er det måske alligevel rimeligere at holde sig til vores formulering, fordi der i VS' og SFs dagsorden står, at de fundamentale menneskerettigheder krænktes, og faktisk er det jo det, vi skal have undersøgt gennem den sag, der kører for øjeblikket. Jeg erkender, at det er kun en nuance, der er til forskel, men det var altså den lille nuance, jeg gerne ville påpege.

(Kort bemærkning).

Arentoft (FP):

Jeg føler blot trang til at sige tak til hr. Bjørn Elmquist, for det er nemlig så rigtigt, som det blev sagt, at vi ikke hjælper dem i Tyrkiet, der er kommet i klemme, ved at udelukke Tyrkiet fra Europarådet og den slags ting. Det var netop det, jeg påpegede i mit indlæg. Tak for hr. Bjørn Elmquists indlæg.

Hermed sluttede forhandlingen.

Afstemning

Forslag om motiveret dagsorden af Lasse Budtz (S) (se foran)

vedtoges med 66 stemmer mod 4 (FP); 49 (KF, V, CD og KrF) stemte hverken for eller imod.

Hermed var følgende forslag bortfaldet:

Forslag om motiveret dagsorden af Pelle Voigt (SF) og Albrechtsen (VS) (se foran).

Hermed sluttede forespørgslen.

Den sidste sag på dagsordenen var:

10) Første behandling af beslutningsforslag nr. B 16:

Forslag til folketingsbeslutning om ophævelse af fly- og forstærkningsaftalerne.

Af Albrechtsen (VS) og Anne Grete Holmsgård (VS).
(Fremsat 15/2 84).

Forslaget sattes til forhandling.

Forhandling

Forsvarsministeren (Engell):

Jeg vil straks sige, at regeringen ikke kan støtte det foreliggende forslag til folketingsbeslutning om ophævelse af fly- og forstærkningsaftalerne. Jeg vil imidlertid gerne benytte lejligheden til at fastslå nogle kendsgerninger med hensyn til allierede forstærkninger, og det er formentlig også nødvendigt, at jeg knytter enkelte kommentarer til de omfattende bemærkninger til beslutningsforslaget.

Danmarks medlemskab af NATO har fra sin start været begrundet i en erkendelse af, at forsvaret af Danmark ikke kan foregå isoleret, eftersom vort lands evne til at stille et tilstrækkeligt forsvar på benene ikke antages at kunne slå til over for den formodede angribers styrke. Danmark har derfor baseret sin sikkerhed på den gensidige bistandsforpligtelse, som fremgår af artikel 5 i den nordatlantiske traktat. Danmark har afpasset sit forsvar til NATOs strategi om afskrækkelse gennem et permanent militært beredskab og samarbejdet inden for NATOs integrerede forsvar.

Da skiftende danske regeringer ikke har ønsket at underbygge afskrækkelsen ved varig stationering af allierede tropper, har man i stedet søgt at bidrage hertil ved evnen til at modtage og give støtte til forstærkninger. Der er ikke tvivl om, at medlemskabet af alliancen og forudsætningen om tilførsel af forstærkninger har haft en modererende virkning også på forsvarsbudgettets størrelse. Dansk forsvar har således til stadighed baseret sin planlægning på, at allierede forstærkninger i en given situation kan blive tilført landet. Et bredt flertal i folketinget har gennem tiderne støttet denne forudsætning, som senest har fundet udtryk i forsvarsudvalgets betænkning af 29. april 1982 over forslagene til de nuværende forsvarslove.

I betænkningen anførte et flertal i udvalget, at forsvaret skal have en sådan størrelse og sammensætning og forsvarsplanerne tilrettelægges således, at det til enhver tid bedst muligt kan sikre, at de forstærkninger, der